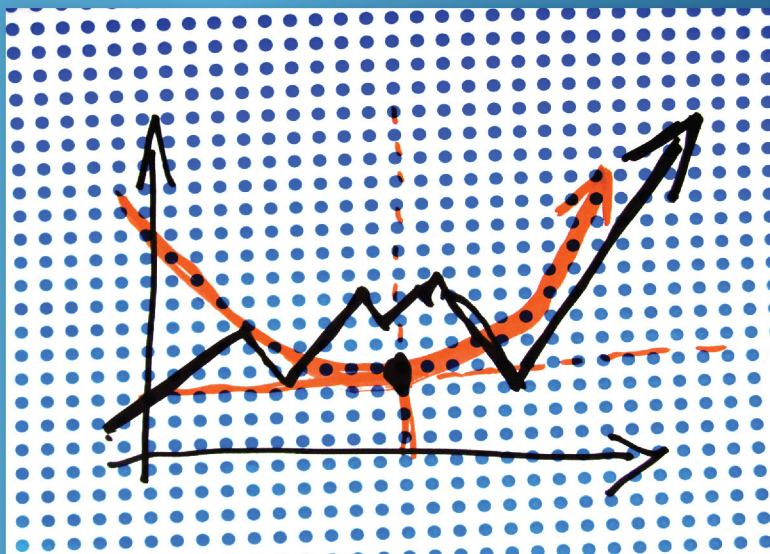

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2009 YEARBOOK

ГОДИНА 1

VOLUME 1

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2009
YEARBOOK

ГОДИНА 1

VOLUME I

UNIVERSITY "GOCE DELCEV" – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф д-р Ристо Фотов

Издавачки совет

Проф. д-р Саша Митрев
Проф. д-р Ристо Фотов
Доц. д-р Круме Николовски
Проф. д-р Трајче Мицески
Проф. д-р Милан Илиески
Асист. м-р Борјан Ѓоргиев
Асист. м-р Стеван Габер

Editorial board

Prof. Saša Mitrev, Ph.D
Prof. Risto Fotov, Ph.D
Ass. Prof. Krume Nikolovski Ph.D
Prof. Trajce Miceski Ph.D
Prof. Milan Ilieski, Ph.D
Assist. Borjan Gorgiev, MSc
Assist. Stevan Gaber, MSc

Редакциски одбор

Проф. д-р Ристо Фотов
Доц. д-р Круме Николовски
Проф. д-р Трајче Мицески
Проф. д-р Милан Илиески

Editorial staff

Prof. Risto Fotov, Ph.D
Ass. Prof. Krume Nikolovski Ph.D
Prof. Trajce Miceski Ph.D
Prof. Milan Ilieski, Ph.D

Главен и одговорен уредник

Проф. д-р Трајче Мицески

Managing & Editor in chief

Prof. Trajce Miceski Ph.D

Јазично уредување

Даница Гаврилоска-Атанасовска
(македонски јазик)

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasovska
(Macedonian)

Техничко уредување

Славе Димитров

Technical editor

Slave Dimitrov

Печати

Печатница „2-ри Август“ - Штип
Тираж - 300 примероци

Printing

„Vtori Avgust“ - Stip
Printing No 300

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Економски факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Address of the editorial office

Goce Delceva University – Stip
Faculty of Economics
Krste Misirkov b.b.,
PO box 201, 2000 Stip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА
CONTENT

Д-р Ристо Фотов	
Одржлив развој - императив на современиот свет	7
Д-р Ристо Фотов	
Анатомија на финансиската и економската криза во светот	18
Проф. д-р Трајче Мицески	
Очекуваното траење на животот во европските земји и нивната корелативна зависност со бруто-домашниот производ по жител	25
Проф. д-р Трајче Мицески	
Менаџмент филозофија на совршенство - лидерство со љубов	34
Проф. д-р Димитар Ефтимоски	
Видови претприемништво	44
Доц. д-р Круме Николоски	
Менаџмент на здравствено-информациски системи - од податоци, преку информации до знаење	52
Доц. д-р Круме Николоски	
Човечки ресурси во јавно-здравствениот систем - од адекватна работна сила до квалитетна здравствена заштита.....	68
Jollanda MEMAJ Assoc. Prof. Dr. Raimonda DUKA	
MPA Analysis of public expenditure on education in Albania	80
Evis Kushi, PhD 88	
Measuring asymmetric information in Albanian tourism	90
Трајко Мицески*, Петар Клетникоски**	
Заедничка аграрна политика на ЕУ	101
М-р Борјан Ѓоргиев	
Образованието и менаџментот на знаење - фактори за развој на човечките ресурси во економија базирана на знаење	109
М-р Златко Бежовски	
Матрица за е-бизнис настап на македонските компании и претприемачи	119

М-р Стеван Лазар Габер

Улогата на пактот за стабилност и раст во креирањето
на фискалната политика во Европската унија 132

Помлад асистент Марија Димитрије Гогова

Евидентни недостатоци во регулирањето на финансискиот сектор 143

К. Чабулева, Т. Мицески, Т. Јованов

Корелациона зависност меѓу живородени деца и склучени
бракови и живородени деца и разведени бракови во Р. Македонија 150

М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска

Електронското банкарство - поим и ризици 162

М-р Дејан Методијески

На „Долгата опашка“ во функција на туризмот 172

М-р Илија Груевски

Политиката на девизниот курс во услови на фиксен режим
при неговото формирање 179

Помлад асистент Марија Димитрије Гогова

Општите психолошки фактори на однесување на потрошувачите 195

Асистент м-р Елизабета Митрева, Љубица Стефановска, дипл.маш.инж.

Примена на методите и техниките за бездефектно
производство во проектирањето на систем на квалитет и
оптимизација на деловните процеси 202

М-р Стеван Лазар Габер

Значајноста на фискалните правила за имплементација
на стабилна фискална политика 213

М-р Љупчо Давчев

Проценка и менаџирање на државен ризик 220

Т. Јованов¹, Т. Мицески², К. Чабулева³

Корелациона зависност меѓу природниот прираст на
населението и живородени деца и починати лица во Р. Македонија 230

М-р Илија Груевски

Начини на одбрана од каматното влијание кај банките и другите
финансиски институции 241

Stojan Kocев MSc	
SIX SIGMA and CMMI APPLICATIONS and SYNERGY	253
Душан Миланов - Центар за кариера и развој, м-р Борјан Ѓорѓиев	
Стилот на донесување на одлуки како карактеристика на личноста која дава понатамошни насоки за развој на човечките ресурси	267
Љубица Стефановска, м-р Елизабета Митрева	
Проектирање на систем на мотивација - нужност во остварување на стратегијата и целите на компаниите	279
Помлад асистент Емилија Митева	
Технолошки развој на малите и средните претпријатија во PM преку програми за соработка со странски партнери	288
Помлад асистент Дарко Лазаров	
Странски директни инвестиции во Централна и Источна Европа	298
Помлад асистент Емилија Митева	
Улогата на Светска банка во светската економија	309
Марија Манева, Центар за односи со јавноста при УГД	
Маркетинг менаџмент во високообразовните институции	321
Дипл. психолог Билјана Герасимова	
Влијанието на степенот на образование, висината на личниот доход и областа на работа врз начинот на однесување при купување ...	329

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Економски факултет - Штип

Помлад асистент Марија Димитрије Гогова

ЕВИДЕНТНИ НЕДОСТАТОЦИ ВО РЕГУЛИРАЊЕТО НА ФИНАНСИСКИОТ СЕКТОР

Abstract

Why current financial crisis is unpunished, what is the reason that financial crises are going through regulation system and where this system does not function well? Part of the answer lays in the deregulation from 1980, but and in the worse enforcement of monitoring process. Does that mean that the fear of unsucceed prevail? This working paper involves quantitative method of prematurely detection of the beginning of not appropriate functioning at the market and graphics of noticed impropriety.

Key words: *financial market, financial irregularities, financial crises*

Вовед

Многу истражувања и анализи покажуваат дека економските текови бележат падови и подеми. Сите тие можат да се предвидат и се согледуваат по некои сигнали кои се појавуваат во економското работење. Забележана е и нивна квантитативна определеност, но сепак, истите скоро секогаш се провлекуваат и создаваат економски нерамнотежи. Кога овие нерамнотежи се поткрепени и со слабост во регулацијата - економијата ја зафаќа криза.

Евидентни недостатоци во регулирањето на финансискиот сектор

Финансиските кризи ја следат светската економија, а причините се речиси исти и се манифестираат на скоро ист начин. Оттука, ова е огромна слабост на финансиската регулација штом таа дозволува на „веќе видено“ реакциите да ги сведува на минимум.

Опсегот на дејствување на финансиските пазари е огромен. Нерамнотежите знаат да го опфатат пазарот на капитал, знаат да ги опфатат пензиските фондови, инвестициските фондови, осигурителните фондови, пазарот со недвижности итн., или пак и сите нив заедно. Потврда за моќноста на овие пазарни сегменти на финансиите се потврдува деновиве. Колапсот во апрецијацијата на цените на куќите (house price appreciation - НРА), најверојатно не бил очекуван од позајмувачите или пак сметале дека ризичните обврски ќе бидат нечувствителни на големото опаѓање на цените на недвижнините т.е. куќите.

Ако:

со f - се претстават заплените и продажбите на недвижните имоти на должниците;

со p - се претстават цените

со t - се претстави времето,

тогаш порастот на заплената и продажбите на недвижни имоти на должниците (f) можат да се разложат на df / dt , на делови кои кореспондираат на промената на цените во текот на времето и на делови кои ја рефлектираат чувствителноста на заплената и продажбата на недвижните имоти на должниците кон цените¹:

$$df / dt = df / dp \times dp / dt$$

На ваков начин е овозможена детерминација на тоа кога пазарните учесници ја потценуваат чувствителноста на заплените и продажбите од цената, df / dp или кога траекторијата на цените на недвижнините станува многу полоша од тоа што очекувале, dp / dt .

За точно детерминирање, кога е возможно да се процени df / dp за ризичните (неосигурените) хипотеки, се поаѓа од податоците за перформансите на хипотеките кои биле достапни *ex ante*. Поради тоа што евиденциите за опаѓањето на цените на одделни недвижнини биле релативно ретки, а овие *subprime* пазари се прилично нови веројатна е теоријата дека податоците не содржеле доволно значајни варијации за проценка на df / dp за сценарио во кое dp / dt е негативна и голема вредност. Поради тоа се направени анализи од 2005 година, со користени податоци за 2004 година за проценка на типот на хазардните модели, кои обично се користени во индустријата за предвидување на хипотекарните ризици. При овие анализи биле користени два сета на податоци. Првиот сет на податоци е на ниво на заеми, а вториот сет бил од ниво на сопствеништво. Резултатот од овие анализи покажал дека било возможно, иако не и едноставно, да се измери df / dp со одреден степен на прецизност. Во суштина, истражувачите со перфектна претпазливост за траекторијата на цените од 2005 година па наваму предвидуваат големо зголемување на заплените и продажбите на недвижните имоти на должниците во 2007 година. Еден од најинтересните резултати е дека и покрај отсуството на негативна апрецијација на цените на недвижнините (НРА) во текот на 1998 – 2004 година, кога скоро сите ризични заеми биле веќе произведени, сè уште можело да се детерминира (и покрај тоа што не е стриктно) однесувањето на несигурните, „ризичните“ должници, во

¹ Kristopher S. Gerardi, Andreas Lehnert, Shane M. Sherland and Paul S. Willen, “Making Sense of the Subprime Crisis”, Working Paper 2009-2, Federal Reserve Bank of Atlanta, February 2009, p.4

опкружување кога цените на недвижнините би почнале да опаѓаат. При оваа анализа е откриено и дека релацијата помеѓу податоците базирани на сет на заеми е помалку егзактна отколку на податоците базирани од сетот на сопствеништво.

Анализата на хипотекарните пазари покажала дека активностите од 2004, 2005 и 2006 година на овие пазари ќе заврши во неволја.

Сега, во 2009 година, сите разбираат дека пад на НРА би водел кон драматично зголемување на проблемите на хипотекарните ризични пазари. Така, разбирањето на df / dp се покажа како исправно. Ова повеќе или помалку имплицира дека dp / dt беше проблемот, а евиденцијата тоа го потврдува. Повеќето аналитичари сметале дека дваесет процентен пад на цените во национални рамки е невозможен, со што се овозможи најголем пад на цените забележан во регионите на Аризона, Калифорнија, Флорида и Невада, кои се пресметани со диспропорционално учество во овој вид на ризични позајмици.²

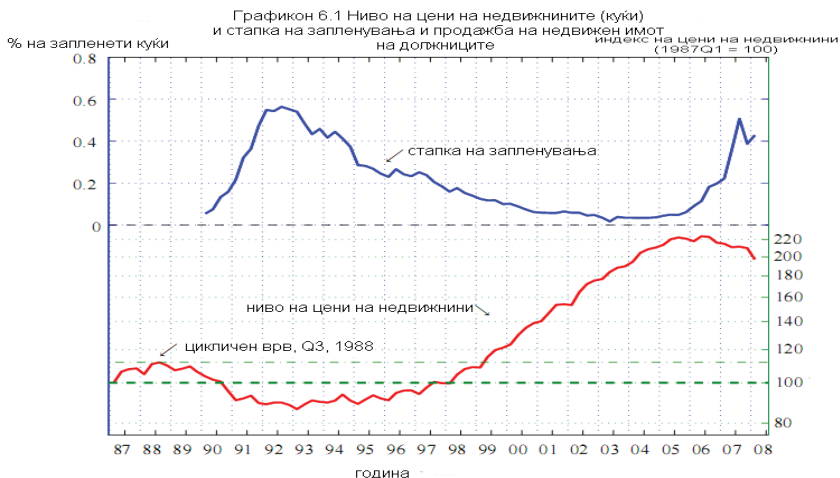
Каде е овде интервенцијата? Сите базични парченца од приказната биле познати. Изгледа аналитичарите имале разбрано дека цените на недвижнините би можеле да паднат. Разбрале и дека НРА ја има главната улога во перформансите на „subprime“ заемите, и не само тоа, туку колку таа улога не е само главна, туку е и широка. Разбрале и дека, потценувањето на хартиите од вредност покриени со станбени хипотеки - RMBS (Residential mortgage – backed security) може да води кон сериозни консеквенци за пазарот. Сепак, ниту еден од извештаите на аналитичарите направени во 2005 и 2006 година не ја вметнува приказната во целина³.

Токму во овој момент на поседување на сите сложувалки, а немање на целосна слика, посочува на слабоста на финансиската регулација. Посебно од аспект на слаб мониторинг и страв од неуспех.

Токму оваа алка ја доведе економијата до следниве податоци, статистики и показатели:

2 Kristopher S. Gerardi, Andreas Lehnert, Shane M. Sherland and Paul S. Willen, “Making Sense of the Subprime Crisis”, Working Paper 2009-2, Federal Reserve Bank of Atlanta, February 2009, p.47

3 исто

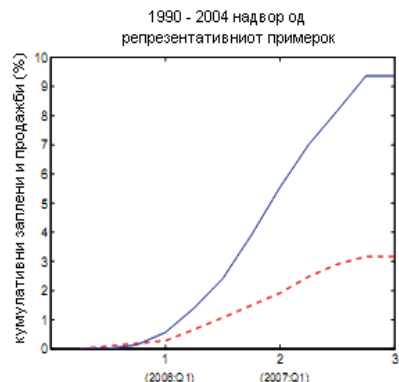
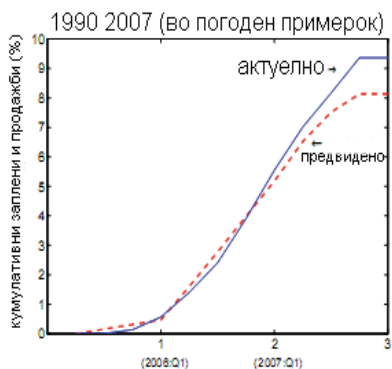

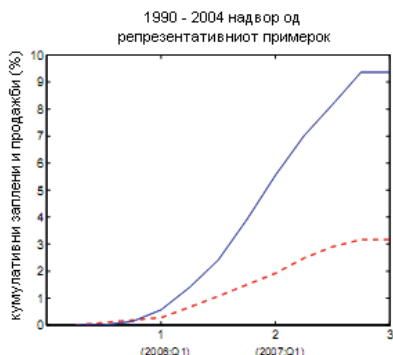
Извор: Warren Group податоци, Massachusetts Department of Revenue

Стапката на запленување и продажба на недвижен имот на должниците е пресметувана на квартално ниво. Нумераторот е вкупниот број на запленувања и продажби во Масачусетс во даден квартал и е зависно според податоците на Warren Group. Деноминаторот е бројот на станбени парцели за дадена година, каде како парцела се дефинира реалната единица на сопственост, користена како процена за соодветно оданочување и типична парцела составена од дворно место и сите изградби лоцирани на таа земја.

Максимумот се постигна во 2006 година, со обратнопропорционален однос помеѓу ценовното ниво на недвижнините и стапката на запленување и продажба на недвижностите на должниците (ценовното ниво доживеа максимум, а стапката на запленување - минимум).

Графикон 6.2. - Ризични набавки анализирани со симулации

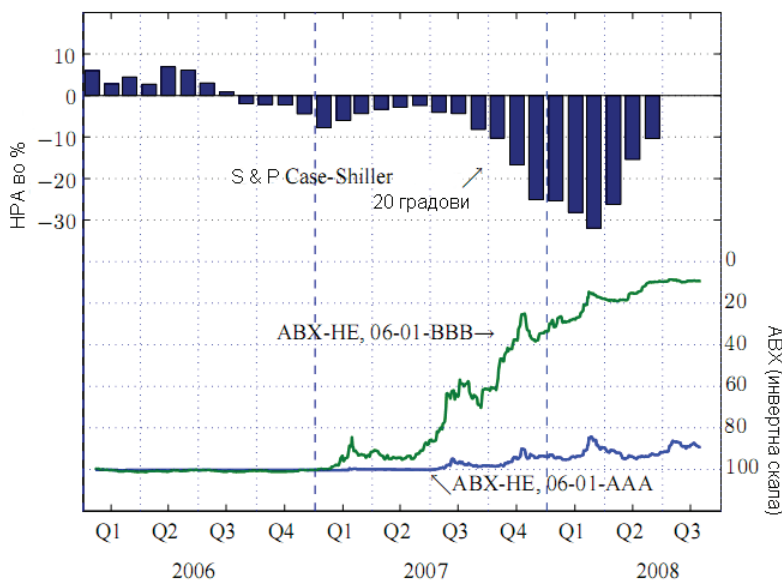

Извор: Kristopher S. Gerardi, Andreas Lehnert, Shane M. Sherland and Paul S. Willen, “Making Sense of the Subprime Crisis”

Графиконот 6.2. покажува дека веќе од 2006 година отстапувањата на планираното со реалната состојба значајно почнува да се менува, посебно потенцирајќи се во 2007 година. Ваквото отстапување е во израз за несигурните набавки, што никако не оди во прилог на целокупната економија.

Графикон 6.3 НРА и трошоците за осигурување на високоризични хартии од вредност

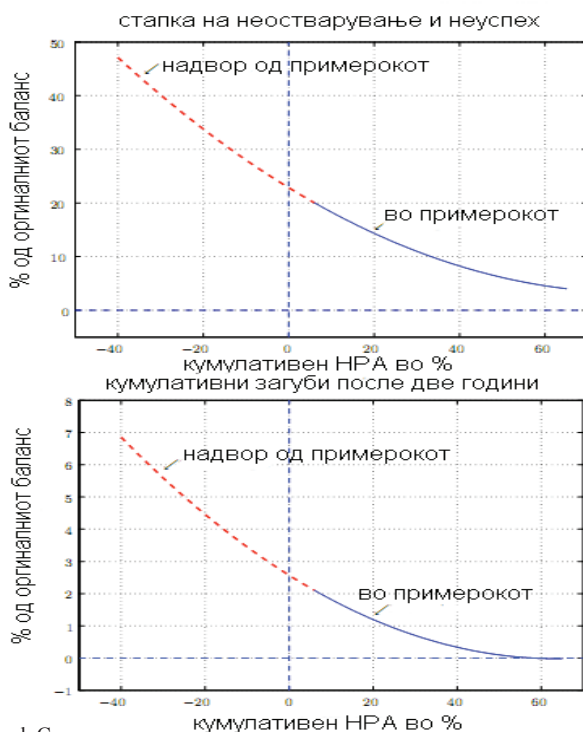
Извор: Haver Analytics and Markit

Графиконот 6.3. опфаќа графичка анализа на НРА и трошоците за осигурување на високоризичните хартии од вредност. Анализата се врши на ниво на апрецирањето на цените на недвижнините и АВХ (индекс кој го претставува коштот од кредитни ризични свопови на високоризични хипотеки и заеми покриени со недвижнини), разгледувани од квартален временски аспект за периодот 2006 – 2008 година. Кон крајот на 2006 година и во почетокот на 2007 година се забележува намалување под 0% за НРА, додека според АРХ индексот во тој период се забележува разлика во нивото на хартии од вредност од рејтингот AAA и хартиите од вредност BBB, кои до почетокот на 2007 година се застапени на исто ниво.

Додека, графиконот 6.4. ги прикажува загубите и стапките на ризичност односно неостварливост.

Графикон 6.4. Пресметана корелација помеѓу НРА, грешките и кумулативните загуби

Извор: Bank C

Овие графикони го потврдуваат гореприложениот текст и анализата извршена од Централната банка на Атланта.

Прикажаните податоци се уште еден момент кој ја потврдува неефикасноста на финансискиот регулаторен систем и покрај квантитативните поткрепувања на недобрите и претерани активности на пазарот.

Во овој дел посебно се нагласува слабоста на регулацијата во секторот на мониторингот и преземањето на активностите доколку се забележат недоследности во финансиското работење.

Ваквата тековна состојба на финансиска криза, предизвикана токму од она што било согледано, но на него не било реагирано, е цврста база за неопходна промена на финансискиот регулаторен систем и во иднина и во светски рамки.

Користена литература

Frederic S. Mishkin, "The Economics of Money, Banking and Financial Markets", seventh edition, Addison Wesley Longman Publishing, New York, 2004

George Alexander Walker, "International Banking regulation", Kluwer Law International, 2001

George Soros, "The new paradigm for Financial Markets" the credit crises of 2008 and what it means, Public Affairs™ a member of the Persens Books Group, USA, 2008

Paul Krugman, "The Return of Depression economics and the crisis of 2008", Norton & Company Inc., USA, 2009

Zvi Bodie (Boston University), Robert C. Merton (Harvard University), "Finance" preliminary edition, Prentice Hall Inc., New Jersey, 1998

Ристо Фотов, „Основи на финансии“, Економски факултет – Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, 2007 г.

Михаил Петковски, „Финансиски пазари и институции“, Економски факултет – Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, 2004 г.

Љупчо Трпески, „Пари и банкарство“, второ дополнето и изменето издание, Економски факултет – Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, 2003 г.

Peter Howells and Keith Bain, "Financial Markets and Institutions" second edition, Longman – London and New York, 1994

Kristopher S. Gerardi, Andreas Lehnert, Shane M. Sherland and Paul S. Willen, "Making Sense of the Subprime Crisis", Working Paper 2009-2, Federal Reserve Bank of Atlanta, February 2009